Boll. Soc. Hist. Nat. Balears, 27 (1983) 195-199. Palma de Mallorca.

SOBRE LA FALSA PRESÈNCIA DE *Cymbalaria hepaticifolia* (POIRET) WETTST. A BALEARS.

J. J. PERICÀS[1] i J. A. ROSSELLÓ[2]

RESUMEN. La *Cymbalaria hepaticifolia* (Poiret) Wettst., citada de la Sierra Norte de Mallorca, debe excluirse del catálogo florístico balear. Los testimonios de herbario en base a la pubescencia de hojas y tallos, morfología de las semillas y tamaño de la corola, pertenecen a formas de *Cymbalaria aequitriloba* (Viv.) A. Cheval.

SUMMARY. *Cymbalaria hepaticifolia* (Poiret) Wettst. is excluded from the flora of the Balearic islands. The revised voucher specimens belong to *Cymbalaria aequitriloba* (Viv.) A. Cheval.

A rel d'una excursió de botànics mallorquins feta al Puig Major el juny de 1979, es trobaren en un avenc de prop del cim uns exemplars de *Cymbalaria* en flor, que a primer cop d'ull semblaven una mica diferents de les poblacions de *C. aequitriloba* (Viv.) A. Cheval.

L'any següent, BONAFÈ (1980) donava a conèixer aquesta troballa del Puig Major amb el nom de *Cymbalaria hepaticifolia* (Poiret) Wettst., fins aleshores endemisme cors.

Els primers en assenyalar *C. hepaticifolia* a balears foren Sennen i Pau (PAU, 1911), en base a exemplars recollits al Gorg Blau i comunicats pel corresponsal del primer, el Germà Bianor. A més, trobaren diferències en la morfologia de les fulles que justificaven la creació d'una varietat nova, la var. *majorica* Sennen et Pau.

[1] Departament de Botànica. Facultat de Ciències. Universitat de Palma de Mallorca.
[2] Departament de Botànica. Facultat de Ciències. Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra.

H. Knoche considerà que la suposada varietat majorica no era més que una forma de *C. aequitriloba* (KNOCHE, 1921-23). L. Chodat, a la seva Tesi sobre endemismes mallorquins (CHODAT, 1923), no en fa ni menció i, tot i que tracta dels endemismes tirrènics, no parla de *C. aequitriloba*.

Més recentment, no figura al catàleg de la flora balear (DUVIGNEAUD, 1979) i tan sols és reivindicada per BONAFÈ (1980). Aquest autor recopila la cita de Bianor (Gorg Blau) al mateix temps que indica que a l'herbari Garcias Font hi ha un exemplar recollit al Puig de Massanella. El propi Bonafè recollí un exemplar al mateix indret. Finalment, inclou la localitat del Puig Major, que ell no vegé, comunicada gràficament pel company F. Moll.

Mentre que a la descripció de *C. hepaticifolia* s'indica que és totalment glabre, la il·lustració dels exemplars del Puig Major a l'obra de Bonafè mostra les tiges i fulles clarament pubescents. D'altra banda, WEBB (1972) indica que un dels caràcters que permeten separar ambdues espècies és la presencia de tricomes a tiges i fulles a una, *C. aequitriloba,* i la seva absència a l'altra, *C. hepaticifolia*.

Vistes aquestes contradiccions, iniciàrem l'estudi dels exemplars mallorquins anomenats *C. hepaticifolia* per tal de aclarir la presència a Balears d'aquesta espècie. Hem revisat els testimonis dipositats als herbaris particulars de Bonafè (Sóller), Garcias Font (Palma), Bianor (Palma), així com el tipus de *C. hepaticifolia* var. *majorica* de l'herbari Sennen (Barcelona, BC).

Els exemplars examinats no són més que formes ombrívoles de *C. aequitriloba*. La pubescència és menor a les fulles, però mai són glabres. Les tiges, en canvi, presenten una densa pubescència de tricomes aglandulosos. Amb l'excepció del tipus, tot el material examinat presenta les fulles amb 3-5 lòbuls aguts de dimensiones variables (fig. 1-3). Aquestes diferències en la forma de les fulles han estat les responsables de que es citès *C. hepaticifolia* a Mallorca. El tamany de la corol·la, inferior als 15 mm, i la morfologia de les llavors, clarament alveolades, (fig. 1-4) no difereixen de les altres poblacions mallorquines de *C. aequitriloba*.

El polimorfisme foliar d'aquesta espècie ha estat assenyalat per diversos autors (ARRIGONI, 1979; WEBB, 1972) i no sembla ésser exclusiu de Balears.

Hem seguit el desenvolupament foliar des de les fulles cotiledòniques fins a les adultes per tal de veure si hi havia diferències significatives entre les poblacions amb fulles obtuses, reniformes i aquelles amb els lòbuls aguts.

Inicialment, les fulles cotiledòniques són oval-lanceolades, agudes i es van fent clarament ovalades, obtuses i mucronades. Poden arribar a mesurar 3,5 mm de llargària, moment en què creixen en amplària fins arribar als 4,5 mm, aleshores ja són obtuses i no mucronades (fig. 1-1).

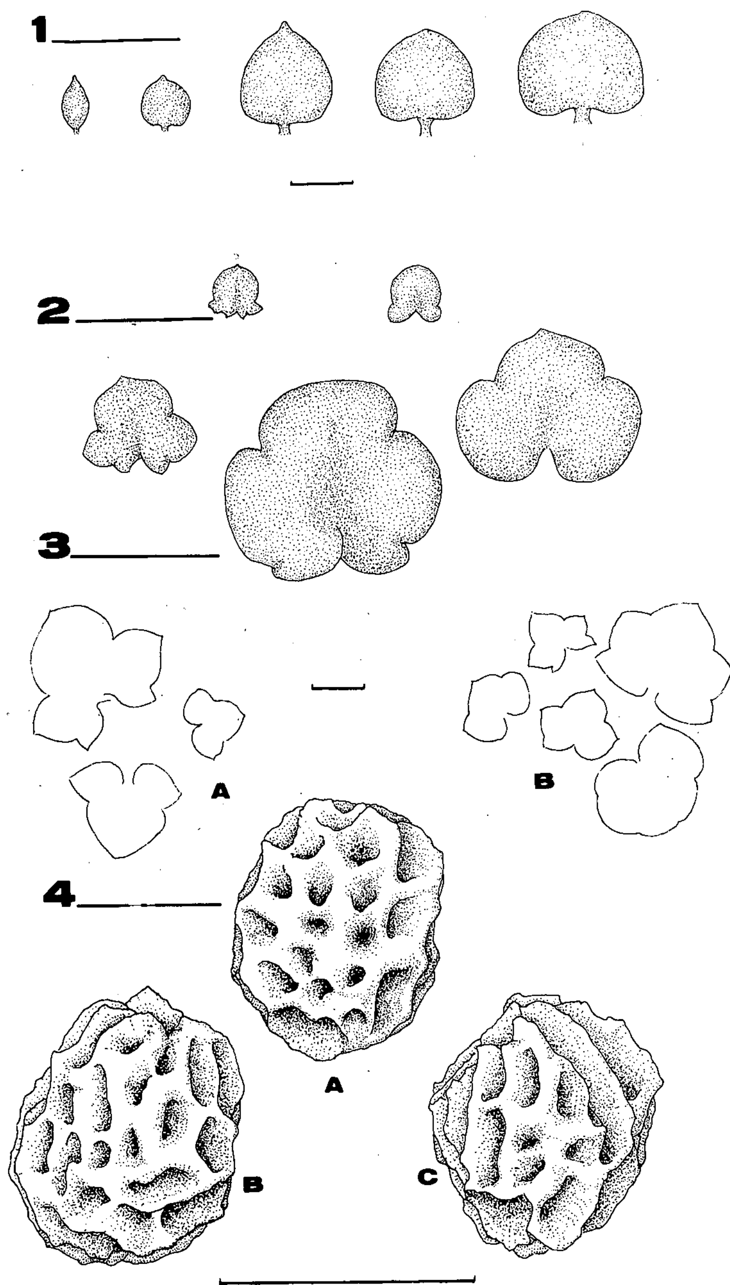

Fig. 1.– 1. Fulles cotiledòniques. 2. Fulles adultes. 3. Fulles de *Cymbalaria aequitriloba* (Viv.) A. Cheval del Puig de Massanella, Herbari Garcias Font. a) de varis peus., b) d'un sol exemplar. 4. Llavors de *Cymbalaria aequitriloba* (Viv.) A. Cheval, a) exemplars de Sóller b i c) exemplars de Massanella.

Als dibuixos de les fulles no s'han representat els tricomes aglandulosos. L'escala de les figures 1 i 2 correspon a 2 mm; la de la figura 3 a 1 cm i la de la figura 4 a 1 mm.

Les primeres fulles caulinars són trilobades amb el lòbul central 2-3 vegades més llarg que els laterals, dels quals apareixen els dos darrers, els auriculars (fig. 1-2). En augmentar de tamany es poden donar dues alternatives, una és que es conservi aquesta fulla pentalobulada aguda, amb el lòbul central molt més llarg que els altres. L'altra possibilitat és que els lòbuls es vagin arrodonint al mateix temps que les vores foliars es van incorbant, romanent el lòbul central obtús o, fins i tot, escotat degut al major creixament dels marges laterals en amplària. Per fusió dels dos lòbuls laterals es formen fulles trilobades que poden alternar amb les pentalobulades (fig. 1-2 i 1-3). Aquestes diferències en el desenvolupament semblen modificacions degudes a factors ambientals (tipus de substracte, humitat, llum) més que determinades genèticament, tal com s'ha indicat per les poblacions sardes (ARRIGONI, 1979).

Les poblacions baleàriques, actualment en revisió (A. BERMEJO), són a més, polimorfes pel que fa als caràcters florals. A Mallorca, malgrat el gran polimorfisme que es presenta, la variació és contínua i no permet de diferenciar clarament tàxons infraespecífics. Recentment, les poblacions del sud de l'illa, amb diferències de tamany de la corol·la i l'esperó, han servit de base per a la descripció de la varietat *parviflora* LLORENS (1980). Les mesures fornides per aquest autor cauen bé dins la variació general de l'especie i sembla més convenient de considerar aquests exemplars com a formes adaptades a una major sequetat, tal com s'ha indicat per als exemplars de Cabrera (PALAU, 1976).

AGRAÏMENTS

Agraïm a A. Bermejo, M. A. Cardona i Ll. Llorens l'haver llegit el manuscrit i als companys G. Alomar i M. Mus l'ajut rebut durant la realització del treball.

BIBLIOGRAFIA

ARRIGONI, P. V. 1979. Le piante endemiche della Sardegna. *Boll. Soc. Sarda Sci. Nat.* 18: 223-295.

BONAFE, F. 1980 *Flora de Mallorca* IV, pp. 111-114. Ed Moll. Palma de Mallorca.

CHODAT, L. 1924. *Contributions a la Geobotanique de Majorque.* Thèse, 116 pp. Genève.

DUVIGNEAUD, J. 1979. Catalogue provisoire de la flore des Baléares. *Soc. Ech. Pl. Vas. Eu. Occ. et B. Méd.* 17, 43 pp. Liège.

KNOCHE, H. 1921-1923. *Flora Balearica. Etude phytogeographique sur les îles Baléares,* 4 vols Montpellier.

LLORENS, LL. 1980. Contribución al conocimiento de la flora balear. *Boll. Soc. Hist. nat. Bal.* 24: 97-99.

PALAU, P. 1976. Catàleg de la Flòrula de l'illa de Cabrera i dels illots que l'envolten. *Treb. Inst. Cat. Hist. Nat. 7: 5-103.*

PAU, C. 1911. Sobre plantas mallorquinas. *But. Inst. Cat. Hist. Nat.* 11: 16-19.

WEBB, D. A. 1972. *Cymbalaria* Hill. In T.G. *et al.* (ed) *Flora Europaea* 3, pp. 236-238. University Press, Cambridge.